

SANTA MARIA DE LA SEU DE GIRONA A L'ÈPOCA
DEL BISBE BERNAT UMBERT (1093/94-1110)

JOSEP CAMPRUBÍ SENSADA

La finalitat d'aquest article no és fer una biografia pròpiament dita del bisbe Bernat Umbert, sinó veure com aquest personatge s'insereix dins de la Seu i del bisbat i com interaccionen conjuntament. Els fets que exposem a continuació són extrets de la tesi doctoral que presentàrem el 2012,¹ ampliat i corregits.

Per tal de situar el lector, direm que, si estudiem col·leccions diplomàtiques editades, veurem com el bisbat de Girona incloïa dins seu els comtats de Girona (amb el vescomtat de Girona), Besalú (amb el vescomtat de Bas) i Empúries-Perelada (amb el vescomtat de Rocabertí), més o menys l'àrea que ocupen les actuals comarques del Gironès, Pla de l'Estany, Garrotxa, nord del Ripollès, Alt i Baix Empordà i la Selva. Limitava amb els bisbats de Vic, Elna, Barcelona i Urgell.

Dins els murs de Girona hi havia les esglésies de Santa Maria (la catedral), de Sant Feliu i de Sant Martí sa Costa, i fora dels murs existien els monestirs de Sant Pere de Galligants i de Sant Daniel, a més d'altres esglésies properes com, per exemple, la de Sant Esteve de Pedret.

1. CAMPRUBÍ SENSADA, J: *La Catedral de Girona entre 1101 i 1144. Col·lecció Diplomàtica i Estudi Històric*, Universitat Autònoma de Barcelona, 2012. Qualificació d'aprovat *cum laude*. Consultable a <http://hdl.handle.net/10803/284485>.

En aquesta època s'anava estenent l'anomenada reforma agustiniana, basada en les normes de sant Agustí, una iniciativa que començà a l'entorn de 1040 a l'església de Sant Ruf d'Avinyó i que el papa Urbà II (1088-1099) acceptà com a sistema de vida per al clergat. Sembla que els llocs més primerencs de la diòcesi de Girona on s'aplicà la norma agustiniana foren el monestir de Vilabertran, fundat el 1069, i Santa Maria de Lladó.²

El papa Pasqual II, l'any 1100/1101³ havia expedit una butlla en la qual eximia els monestirs de l'orde de Cluny de la jurisdicció episcopal i els donava el dret de triar els sacerdots de les esglésies que tenien adscrites. Això feia que els bisbes no poguessin intervenir, teòricament, en aquests assumptes i donava més llibertat d'elecció a l'abat i als monjos.

Sabem que l'elecció del bisbe havia de tenir el consentiment del comte⁴ i, per tant, teòricament el poder religiós havia d'estar supeditat al poder comtal.

S'ha de mencionar la importància cultural que a l'època tenien les catedrals i els monestirs amb les seves biblioteques i arxius. Els canonges estaven alfabetitzats i les catedrals eren una de les poques vies de difusió cultural que hi havia, és a dir, les escoles de l'època.⁵ A la catedral de Girona, hi trobem documentats cabiscols (mestres) i xantres (cantants o músics).

2. PLADEVALL FONT, A: *Història de l'Església a Catalunya*, Editorial Claret, Barcelona, 2007, p. 70-71.

3. CDCB, vol. XI, doc. 392.

4. ZIMMERMANN, M: «El bisbe català durant els segles X-XII», *En els Orígens de Catalunya*, Edicions 62, Barcelona, 1989.

5. ALTURO PERUCHO, J: «El sistema educatiu en la Catalunya altomedieval», *Memoria Ecclesiae*, núm. 12, Oviedo, 1997; ALTURO, J: «La catedral, ente creador, productor y difusor de cultura escrita», *La Catedral, Símbolo del Renacer de Europa*, Cuenca, 2010; ALTURO, J: «L'enseignement et l'apprentissage de l'écriture en Catalogne au Moyen Âge», *Teaching Writing, Learning to Write: proceedings of the XVth Colloquium of the Comité International de Paléographie Latine*, The Institute of English Studies, University of London, 2008; ALTURO, J: «L'insegnamento della grammatica latina e i suoi testi nella Catalogna dell'alto medioevo», *Libri di scuola e pratiche didattiche dall'Antichità al Rinascimento, Atti del Convegno Internazionale di Studi*, ed. Università di Cassino, Cassino, 2010, p. 207-227.

1. ABREVIATURES ARXIVÍSTIQUES I BIBLIOGRÀFIQUES

1.1. ABREVIATURES ARXIVÍSTIQUES

Hem assignat unes sigles als arxius i als cartorals més utilitzats. Els pergamins i la resta de documentació tenen la referència a peu de pàgina.

ACG: Arxiu Capitular de Girona

ADG: Arxiu Diocesà de Girona

CC: Cartoral de Carlemany

LLC: *Liber Negotiorum Capituli Vulgariter Nuncupatus d'En Calçada*.

LLGSM: Llibre Gran de la Sagristia Major

LLVCG: Llibre Verd de la Catedral de Girona

PON: Sulpici Pontich: *Episcopologi i Serie dels Prebendats*, ACG, manuscrit 105.

1.2. ABREVIATURES BIBLIOGRÀFIQUES DE DIPLOMATARIS I RECULLS DOCUMENTALS

Hem assignat unes sigles a les obres diplomàtiques més utilitzades. La resta tenen la referència bibliogràfica a peu de pàgina.

CAC: MARQUÈS PLANAGUMÀ, Josep Maria: *Cartoral, Dit de Carlemany, del Bisbe de Girona (s. IX-XIV)*, col·lecció diplomataris, núm. 1, Fundació Noguera, Barcelona, 1993.

CDCB: MONSALVATGE FOSSAS, F: *Colección Diplomática del Condado de Besalú*, diversos volums, Impremta Bonet, Olot, 1901 i anys següents.

CDSG: MARTÍ CASTELLÓ, Ramon: *Col·lecció Diplomàtica de la Seu de Girona (817-1100)*, Fundació Noguera, col·lecció Diplomataris, núm. 13, Barcelona, 1997.

DEC: ORDEIG MATA, Ramon: *Les Dotalies de les Esglésies de Catalunya*, vols. II i III, Col·lecció Estudis Històrics, Vic, 1997 i 2001.

ES: FRA ANTOLÍN MERINO; FRA JOSÉ DE LA CANAL: *España Sagrada*, tomo XLIII, tratado 81, Inprenta de don José del Collado, Madrid, 1819.

ESMV: MARQUÈS, J. M: *Esriptures de Santa Maria de Vilabertran*

(968-1300), Monografies Empordaneses, núm. 1, Institut d'Estudis Empordanesos, Figueres, 1995.

MH: PEIRE DE MARCA: *Marca Hispanica Siue Limes Hispanicus*, París, 1688, reeditat per ed. Base, Barcelona, 1972.

PACB: Diversos autors: *Els Pergamins de l'Arxiu Comtal de Barcelona, de Ramon Berenguer II a Ramon Berenguer IV*, Fundació Noguera, col. Diplomataris, núm. 48 al 51, Barcelona, 2010.

2. EL BISBE BERNAT UMBERT

2.1. CRONOLOGIA I ABAST PERSONAL

Primeres referències

El bisbe Bernat començà a exercir com a tal a final de 1093 o bé al començament de 1094⁶ ja que el seu antecessor, un bisbe anomenat Berenguer Guifré, sembla que morí el 17 de novembre de 1092/1093 segons una nota marginal del Martirologi d'Adó.⁷ La primera referència de Bernat com a bisbe la trobem el 2 d'abril de 1094,⁸ quan signa el document de venda d'unes cases entre particulars, fet que ens ha arribat a través d'una còpia. Per a veure una signatura autògrafa haurem d'esperar al 14 de març de 1097,⁹ quan el bisbe Bernat i la seva mare Sicards donaren a Arnau Dalmau, la seva esposa Girberga i llur fill Ramon la meitat del forn que tenien a la ciutat de Girona a canvi d'un cens.

Bernat Umbert (o Humbert) és el nom que recullen diversos autors,¹⁰ també els escrits de Pontich del s. XVIII¹¹ i més antigament

6. CDSG.

7. ROURA, Gabriel: «Martyrologium Adonis notes necrològiques marginals», Miscel·lània Litúrgica Catalana, vol. VI, Societat Catalana d'Estudis Litúrgics, Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, 1995 f. 119r.; *XV kalendas decembris. Eodem die obiit Berengarius Gerundensis episcopus, anno XCIII post millesimum ab Incarnatione Domini*.

8. CAC, núm. 170.

9. CDSG, núm. 469.

10. ES, p. 192-196; MARQUÈS, J.M: *Una Història de la Diòcesi de Girona*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat, Bisbat de Girona, 2007.

11. PON, p. 12 v.

(possiblement al mateix s. XII) el Martirologi d'Adó,¹² tot i que a la documentació de l'època només apareix com a Bernat.

Procedència familiar

La procedència familiar es pot esbrinar fàcilment, perquè al testament de la seva mare Sicards,¹³ propietària del castell de Lloret, i a les seves condicions sacramentals,¹⁴ s'hi esmenta diverses vegades que el bisbe Bernat de Girona és germà de Bernat Gaucfred i que també té una germana anomenada Ermesèn. En realitat, almenys amb el seu germà, haurien d'ésser germanastres, fet que explicaria per què la seva mare té dos fills anomenats Bernat. Al testament, s'hi diu que l'espòs de Sicards s'anomena Gaucfred Bernat i que té dos fills, anomenats Guisla i Albert.

Sicards esmenta una dècima que rebé d'Umbert Ot, indicatiu que havia estat marit seu anteriorment. Aquest havia d'ésser el pare de Bernat Umbert i això demostra que Sicards s'havia casat almenys dues vegades. De fet, sabem que el 4 de març de 1066¹⁵ apareix esmentat un senyor (*domno*) Umbert i una senyora (*domna*) Sicards. Aquest senyor (*domno*) Umbert i la seva esposa Sicards són recordats pòstumament a la dotàlia de Sant Marçal del Montseny, el 1104.¹⁶ Es tracta d'Umbert Ot (conegut per la historiografia com a Umbert de les Agudes o ses Agudes), personatge que devia morir abans del 26 de març de 1091,¹⁷ perquè en aquesta data Sicards féu dues donacions a la canònica de Girona, una de les quals era un alou a Sant Esteve de Riudellots que havia rebut de part del seu difunt marit Umbert i que ara el tenia en violari el seu fill Ramon, ardiaca.

Així, si l'ardiaca Ramon era fill de Sicards, també havia d'ésser germà de Bernat, tot i que no apareix esmentat mai al testament de la seva mare. A la documentació de l'època, hi trobem diverses referències d'aquest personatge: el 1062¹⁸ hi ha un Ramon Umbert,

12. ROURA: «Martyrologium Adonis...», f. 92r.

13. ACG, perg. 136.

14. ACG, perg. 137.

15. CDSG, núm. 322.

16. DEC, núm. 290.

17. CDSG, núm. 416.

18. CAC, núm. 122.

ardiacà; el 1065¹⁹ un Ramon Umbert, diaca; el 1084²⁰ un Ramon Umbert sense que puguem saber-ne el càrrec o dignitat (manca un full); el 1088²¹ Ramon Umbert, ardiaca; i el 1097²² Ramon, ardiaca de Besalú. També podria ésser el Ramon de Besalú, ardiaca, datat de 1102 al 1109²³ o potser el Ramon, ardiaca i escrivent de 1130-1131,²⁴ tot i que aquest darrer creiem que es tracta d'una altra persona.

Al testament de Sicards, hi signa Berenguer Ot i el diaca Ponç Ot, que han d'ésser germans del primer espòs de Sicards i per tant oncles de Bernat Umbert.

«Cursus honorum»

Segons que diu J. M. Marquès,²⁵ Bernat Umbert fou nomenat ardiaca de la Seu de Vic el 1078 i d'aquí passà a exercir com a bisbe de Girona el 1094. Nosaltres no trobem el seu nom associat a cap càrrec de la canònica de Girona abans de 1093/94, però en una donació que la seva mare Sicards fa a la Seu el 15 d'abril de 1091,²⁶ hi signa un diaca anomenat Bernat, potser el seu fill ja a la Seu de Girona?

Patrimoni particular

De tots els béns que devia tenir, fins avui dia ens han arribat les referències de tres possessions relacionades amb esglésies, un castell i mig, vint aous, tres masos i mig, mitja vila, un feu, una coromina, un solar, dos bous, un pollí, diners, béns mobles i possiblement una plantació de salzes.

Algunes d'aquestes propietats les obtingué a través de deixes testamentàries, perquè sovint els testadors disposaven béns per a la Seu i per al bisbe. Aquesta dualitat ens fa pensar que les del bisbe eren a títol personal i que possiblement devien formar part del seu

19. CDSG, núm. 318.

20. CDSG, núm. 388.

21. CDSG, núm. 159.

22. CDSG, núm. 470.

23. ADG, CC, p. 215-216; ADG, pergamins de Lladó, doc. 8.

24. ADG, CC, p. 281-282; ACG, pergamins, 208- ADG, Dotalies llibre II, pàgina 212v.

25. MARQUÈS, J. M: *Una Història de la Diòcesi de Girona...*, p. 39-41.

26. CDSG, núm. 417.

patrimoni particular. Per aquesta via Bernat Umbert hauria obtingut un pollí a canvi de misses, cedit per Dispòsia, senyora del castell de Múnter,²⁷ quan aquesta morís.

En una venda entre particulars feta als indrets de Santa Maria de Fontanet (anomenada Bisbal) i a Sant Martí de Llaneres, s'esmenta una plantació de salzes que el venedor, Ramon Ollomar, tenia (hem d'entendre que arrendat) per part del bisbe de Girona.²⁸ No s'hi especifica si el bisbe la posseïa com a bé personal o com a representant de la canònica, però com que aquesta darrera no intervé per a res en la transacció, creiem que es tractava d'una propietat particular.

La donació més gran de béns que rebé el bisbe Bernat li vingué a través del testament de la seva mare Sicards, fet el 6 d'octubre de 1103²⁹ i de les posteriors condicions sacramentals del 20 de febrer de 1104.³⁰ Així, rebia la meitat d'un mas d'Estanyol quan morís Ponç Ot (que devia ser el seu oncle), un alou també a Estanyol, la meitat del castell de Lloret, l'església de Sant Marçal (del Montseny), l'alou de Caselles, el de Perduds, el de Cantallops, el de Riba, el del Vilar, el de Vall Mocosa, el de Capadaspre, el de Mata de Mar, el castell de Calella, l'alou d'Orsavinyà, el de Montsant, el de Cornes Altes, el de Font Rodona i el de Vall Plana.

La totalitat de les possessions personals del bisbe, les trobem esmentades al seu testament, del 7 d'agost de 1109,³¹ i a les seves posteriors condicions sacramentals del 8 d'abril de 1111.³² Deixava a Santa Maria de la Seu de Girona la quarta part de l'església de Pineda, la coromina d'Om, el mas de Catola, la meitat del castell de Lloret, l'alou d'Estanyol i la tercera part dels seus béns mobles. El bisbe (que el succeís) rebria la tercera part de la tasca de Santa Maria de la Bisbal i el feu de Ventanac. A part de les propietats que deixa a la Seu, s'hi esmenten altres possessions: un alou a Tona i un solar anomenat Guadall, un alou a Collsabadell, un alou a Vilaseca, el castell de Calella, l'alou d'Orsavinyà, un a Montsant, un a Font Rodona, dos masos a Montcalb, un alou a Cantallops, un a Garsoves, un alou anomenat del Vilar, un a

27. PACB, núm. 291. El 31 d'agost de 1096.

28. ADG, CC, p. 120-121.

29. ACG, perg. 136.

30. ACG, pergamins, 137-ACG, pergamins, 135.

31. ADG, RC, f. 154v.-154r.

32. ACG, pergamins, 148, minuta.

Mataró, un a Vallmocosa, un a Caselles, un a Perduds, dos bous i alguns sous de plata. Algunes d'aquestes possessions, tal i com hem vist, les havia rebut de part de la seva mare.

En el moment de fer testament, el bisbe Bernat Umbert fa una deixa de nou sous de plata fina, però ignorem el total dels diners que tenia. En els anys anteriors tenim documentades l'obtenció d'una lliura de plata (aproximadament 20 sous purs, 40 amb talla, 480 diners) per deixa testamentària de Gaucfred Bastó³³ i dues lliures de plata o equivalent (960 diners) per absoldre a Pere Bernat a sobre del seu sepulcre quan aquest morís.³⁴

En alguns casos es podien demanar els serveis del bisbe a canvi d'una remuneració, tot i que no queda gaire clar si els guanys anaven a parar al patrimoni particular del bisbe o a la canònica. Així, el 30 d'agost de 1095³⁵ Bernat Pere feia testament, manava ésser enterrat a Santa Maria de Vilabertran, i disposava que el bisbe de Girona anés a aquella església a cantar missa, que l'absolgués sobre el seu sepulcre i que per aquesta raó cobrés dues lliures de plata o equivalent. Un cas semblant trobem a les condicions sacramentals de Dispòsia, senyora del castell de Múnter, fetes el 31 d'agost de 1096,³⁶ en les quals deixava al bisbe un pollí a canvi de misses.

Explotació del patrimoni particular

Sabem que el bisbe Bernat i la seva mare Sicards cediren (arrendaren) a Arnau Dalmau, la seva esposa Gerberga i llur fill Ramon, la meitat del forn que tenien a la ciutat de Girona, a la casa de Pere Bonardell, de Garsenda de Caldes i de Sunyer Sutor, a canvi d'un cens de tres sestera de blat (o gra) segons mesura de *Angels*.³⁷ Pel fet que hi intervinguessin tots dos ho hem de considerar com una possessió particular.

Només ens ha arribat un altre exemple documental directe relacionat amb l'explotació dels béns particulars del bisbe i es tracta d'una plantació de salzes que tenia arrendada.³⁸

33. ESMV, núm. 272. El 9 de juny de 1102.

34. ESMV, núm. 226. El 30 d'agost de 1095.

35. ESMV, núm. 226.

36. PACB, núm. 291.

37. CDSG, doc. 469. El 14 de març de 1097.

38. ADG, CC, p. 120-121.

Malgrat tot, havia d'obtenir rendes i guanys a través dels drets de les esglésies o dels castells que posseïa, i dels arrendaments d'alous, masos i terres. Si tenia dos bous és que algú els feia servir per llaurar i treballar la terra. També havia d'obtenir algun possible benefici del feu de Ventanac.

Defunció

La darrera actuació coneguda del bisbe Bernat és la signatura del seu testament, el 7 d'agost de 1109,³⁹ fet a causa de voler anar a Jerusalem. En aquest document, designava com a marmessors Ramon, abat de Sant Feliu de Girona; Ramon Gaucfred, ardiaca (el seu germà); Pere, sagristà; Berenguer, ardiaca, i Ponç Ot (el seu possible oncle). Al cap d'un any i mig llarg, el 8 d'abril de 1111,⁴⁰ es feren públiques les seves condicions sacramentals, les quals, per llei i com a norma general, els marmessors havien de fer complir en el termini màxim de mig any després de la mort del testador. En aquest document, s'hi explicava que morí durant el viatge a Jerusalem. Segons el martirologi d'Adó,⁴¹ morí el 2 de setembre de 1110⁴² si comptabilitzem l'Encarnació en florentí.⁴³ Això vol dir que, tot i haver fet el testament el 1109, per causes que desconeixem al darrer moment posposà el viatge i no partí cap a Jerusalem fins l'estiu de l'any següent.

Pontich⁴⁴ fa durar el pontificat d'aquest bisbe fins el 1112, però ja hem vist que la data no és correcta.

Esments pòstums

El bisbe Bernat apareix esmentat després de la seva mort en una ocasió, el 29 de març de 1131,⁴⁵ en la qual es fa referència al seu testament i a la quarta part de les dècimes de l'església de Santa Maria

39. ADG, RC, f. 154v.-154r.

40. ACG, pergamins, 148, minuta.

41. ROURE, G: «Martyrologium Adonis...», f. 92r.

42. *III nonas septembris. Eodem die obiit Bernardus Umberti huius sedis episcopus. Anno Dominice Incarnationis C. XI. post millesimum.*

43. Si comptabilitzéssim l'Encarnació en pisà, la data resultant seria posterior a les condicions sacramentals i per tant aquest sistema de còmput no seria correcte.

44. PON, p. 12.

45. ACG, pergamins, 207.

i Sant Pere de Pineda que els germans Bertran i Pela reclamaven com a seves, i per les quals s'havien querellat contra el bisbe Berenguer i els canonges de Girona.

2.2 ACTIVITAT PASTORAL

Ratificació de documents anteriors

Com a bisbe posà la seva signatura, i per tant ratificà, documents de l'època del seu antecessor, el bisbe Berenguer Guifré. La trobem a la dotàlia del Sant Sepulcre de Palera (comtat de Besalú, 1086), a la de Sant Esteve de Banyoles (1086), i l'acta fundacional del monestir de Santa Maria i Sant Joan de Lladó (que seguirà la regla agustiniana, 1088).⁴⁶

Viatges

Els autors de *l'Espanya Sagrada*⁴⁷ creuen que podia haver assistit al concili de Nimes el 1096, tot i que les actes van desaparèixer i no s'hi pot confirmar la seva presència.

Pel seu testament i posteriors condicions sacramentals sabem que el bisbe Bernat anà a Jerusalem, possiblement l'estiu de 1110, i que morí pel camí.

Dotàlies

Tenim notícia de la dotació de diverses esglésies per part del bisbe Bernat com ara la de Santa Maria de Ridaura (12 de gener de 1100)⁴⁸ i la de Sant Antoni de Collfred, sufragània de l'anterior (gener 1100)⁴⁹, situades totes dues al comtat de Besalú. Entre 1094 i 1100 es dotà Sant Tomàs de Canyà o Fluvià i se li adscrigué l'església de Sant Genís de Palol.⁵⁰ Possiblement entre aquestes mateixes dates es dotà Sant Esteve de Canelles i al mateix temps es ratificà un document de

46. Respectivament: CDSG, núm. 399; CDSG, núm. 400; CDSG, núm. 409.

47. ES, p. 193.

48. CDSG, núm. 479.

49. DEC núm. 274, en realitat no té data, però es considera d'aquesta època.

50. DEC, núm. 313.

l'1 de març de 913 en el qual el bisbe Guiu havia ordenat la restitució d'aquesta església al monestir de la Grassa.⁵¹

Dotà l'església del monestir de Santa Maria de Vilabertran juntament amb els bisbes Berenguer de Barcelona i Pere de Carcassona, possiblement l'11 de novembre de 1099, 1100 o 1101.⁵² La relació entre aquest cenobi i la Seu era important, perquè els abats d'aquest monestir, els trobem també com a ardiaques del bisbat de Girona.

El 5 de febrer de 1105,⁵³ el bisbe Arnau d'Osona dotà l'església de Sant Marçal del Montseny a prec del prior Bonhome i del bisbe Bernat de Girona, en una propietat que pertanyia a aquest darrer (*in cuius patrimonio cognoscitur esse constructum*), i de la qual cobrava rendes, fet que ara es ratifica amb aquesta dotalia. La propietat de l'església, l'havia rebuda el 1003 a través del testament de la seva mare Sicards. En aquesta dotalia, s'hi esmenten les possessions que anteriorment els pares del bisbe, Umbert i Sicards, havien donat a l'església i les que també havien fet altres fidels.

Confirmacions i supeditacions d'esglésies

Era també tasca del bisbe confirmar les donacions d'esglésies. Així, en temps passats el vescomte Ramon (de Besalú) i la vescomtessa Ermèsèn, amb el consentiment del bisbe Berenguer de Girona (Berenguer Guifré, segona meitat del s. XI) i els canonges, havien cedit l'església de Sant Joan de les Fonts Inferiors a Sant Victor del monestir de Marsella per tal que la transformés en cenobi sota la tutela del cardenal Ricard, abat de Marsella. El 5 de juliol de 1106, el bisbe Bernat ratificava aquesta cessió i a més hi afegia Santa Maria de Castellar, Sant Pere de Lligordà, Sant Cristòfor de les Fonts Superiors i Santa Eulàlia de Begudà.⁵⁴ D'aquest fet es dedueix que el bisbe veia bé la possibilitat de fundar un monestir a Sant Joan les Fonts.

Sabem que el 31 de juliol de 1108/09⁵⁵ donà o supedità l'església

51. DEC, núm. 314.

52. DEC, núm. 276. L'era en còmput català és 1099 i s'avé amb l'Encarnació en florentí. L'Encarnació en pisà és 1100 i s'avé amb l'era (còmput usual) i amb la indicció. La datació pel rei és 1001. Tradicionalment s'ha considerat de 1100.

53. DEC, núm. 290. El data de 1104, data de la indicció. Pel rei i l'Encarnació en pisà ens dona 1105.

54. CDCB, vol. XI, núm. 399.

55. ADG, pergamins de Lladó, doc. 8.

de Sant Feliu de Lladó a l'església de Santa Maria de Lladó, però el document és suspecte.

Obres

L'edifici catedralici del s. XII era la mateixa catedral romànica dotada el 21 de setembre de 1038, una construcció promoguda pel bisbe Pere Roger juntament amb els comtes de Barcelona i Girona (i per la comtessa Ermesèn). Era un edifici de planta basilical en tres naus i un creuer, construcció que romangué en ús fins que al s. XIV s'iniciaren les obres de la catedral gòtica, fet que a la llarga faria desmantellar l'edifici romànic empresonat dins seu.⁵⁶ De la construcció del s. XI, avui dia ens en queda visible l'anomenada Torre de Carlemany, situada a la capçalera de l'església, però sembla que llavors n'hi havia una altra de similar situada al costat de l'entrada.⁵⁷

L'any 1109,⁵⁸ el bisbe Bernat deixà en testament la tercera part dels seus béns mobles per a la porta o pòrtic de la catedral (*ad ipsum porticum Sancte Marie Sedis*), fet que ens indica la intenció de fer obres en aquesta part de l'edifici.

Troblem un esment del cor de la catedral l'any 1100,⁵⁹ quan un particular tornà a un altre els drets d'un hort situat al costat del riu Galligants, acte que es féu al cor de la catedral (*in coro Sancte Marie Sedis Gerunde*) en presència del bisbe i d'altres personatges laics i eclesiàstics.

A part de Santa Maria de Girona, per posar uns exemples, tenim constància de l'ampliació de l'església i de la construcció d'una sagrera a Sant Julià de Corts el 1102/03,⁶⁰ i obres al claustre de Sant Feliu de Girona el 1106.⁶¹

56. DD. AA: *Catalunya Romànica*, p. 110-111.

57. NOLLA, J. M.; PALAHÍ, LL; SAGRERA, J; SUREDA, M; CANAL, E; GARCÍA, G; LLOVERAS, M. J; CANAL, J: *Del Fòrum a la Plaça de la Catedral. Evolució Historicourbanística del Sector Septentrional de la Ciutat de Girona*, Ajuntament de Girona i Universitat de Girona, 2008, p. 108 a la 114.

58. ADG, llibre *Rubrici Coloratis*, f. 154v.-154r.

59. CAC, doc. 182.

60. ACG, LLVCG, f. 143v.-i r. Còpia LLC, f. 111v. i r.

61. ACG, pergamins, 143. A la guia de l'arxiu, s'hi data 1106.IX.11.

2.3. RELACIONS AMB ELS COMTES

El bisbat de Girona incloïa dins seu els comtats de Girona (manat pel comte de Barcelona), el de Besalú i el d'Empúries-Perelada. Això feia que el bisbe s'hagués de relacionar amb cases comtals que de vegades podien tenir interessos comuns, però també contraposats.

Barcelona

A part de les donacions comtals, esmentades a l'apartat de l'increment patrimonial, el comte Ramon Berenguer III, per tal de protegir els béns catedralicis, el 23 d'abril de 1100, havia confirmat, de forma general, els béns que posseïa l'església de Girona.⁶² En el rerefons el que feia era ratificar les propietats d'aquesta institució sense especificar quines eren.

Besalú

Per raó de la seva categoria social, el bisbe Bernat actuà com a testimoni del comte Bernat de Besalú, el 14 d'agost de 1097,⁶³ quan aquest donà a Santa Maria de Ripoll un alou i dominicatura anomenat Olot, situat al comtat de Besalú, a la parròquia de Sant Esteve d'Olot, i un altre a les parròquies de Sant Cristòfor de Fonts Alta (*Fontibus Superius*) i a la de les Preses. Això es féu en una reunió celebrada a Girona i davant del bisbe.

2.4. RELACIONS AMB ELS BISBES

Els esments documentals conservats en els quals es relaciona el bisbe Bernat o la Seu amb altres prelats són escassos i queden reduïts a la seva actuació conjunta en dotalies. És probable que assistís al Concili de Nimes de 1096,⁶⁴ però en cas d'haver estat així no n'ha quedat constància documental.

62. CAC, núm. 181.

63. MH col 1201-02, núm. 316.

64. ES, p. 193.

Barcelona

Coincidí amb el bisbe Berenguer de Barcelona a la dotalia del monestir de Vilabertran, possiblement l'11 de novembre de 1100.⁶⁵

Carcassona

A la dotalia de Vilabertran, també hi assistí el bisbe Pere de Carcassona.⁶⁶

Vic

Es coneixien amb el bisbe Arnau d'Osona, perquè, el 5 de febrer de 1105⁶⁷ aquest personatge dotà l'església de Sant Marçal del Montseny, edificada en una propietat del bisbe Bernat de Girona.

3. ELS MEMBRES DE LA CANÒNICA

L'objectiu d'aquest apartat és esbrinar qui formava part de la canònica. Com que els antropònims de l'època eren repetitius i a la signatura dels clergues no s'hi solia especificar l'església a la qual pertanyien, només seleccionarem aquelles citacions que ens indiquin clarament una relació clergue-Seu. Tot i que la llista és restringida i susceptible d'ésser ampliada en el futur, utilitzant aquest criteri evitem (o reduïm) la intrusió de personatges que no hi tenien res a veure.

Segons mossèn J. M. Marquès,⁶⁸ la canònica era formada per vint persones, cosa que nosaltres, en el període cronològic que estudiem, no ens atrevim a afirmar.

És estructurada en dignitats de poder (bisbe, ardiaca, prepòsit, arxiprest), d'organització del culte (diaca, sotsdiaca, sagristà), cultura (xantre, cabiscol), administració econòmica (claver) i també hi ha

65. DEC, núm. 276. L'era en còmput català és 1099 i s'avé amb l'Encarnació en florentí. L'Encarnació en pisà és 1100 i s'avé amb l'era (còmput usual) i amb la indicció. La datació pel rei és 1101. Tradicionalment s'ha considerat de 1100.

66. DEC, núm. 276. Vegeu nota anterior.

67. DEC, núm. 290. El data de 1104, per la indicció. Pel rei i l'Encarnació en pisà ens dona 1105.

68. MARQUÈS, J.M: *Una Història de la Diòcesi de Girona*, p. 39-41.

canonges sense cap distinció jeràrquica (canonge, prevere, clergue). Sembla que algunes persones desenvolupen sempre una mateixa tasca, mentre que d'altres poden anar canviant de càrrec o dignitat amb el pas del temps, cosa que fa difícil poder determinar quants canonges hi havia en un moment concret. Podem trobar dues o més persones que fan la mateixa tasca (primer i segon sagristà, diaques, ardiaques, cabiscols, etc.), és a dir, que pot haver-hi més d'un titular per dignitat. Per això poden aparèixer com a *sots* o *segon*, però no sempre. En algunes ocasions, els personatges se citen especificant la seva dignitat o càrrec i en altres tan sols s'esmenten com a canonge o clergue, excepció feta del bisbe i potser dels ardiaques.

Per a l'estudi dels canonges comptem amb els índexs manuscrits que manà compilar Sulpici Pontich,⁶⁹ una obra que pot servir d'ajuda a l'hora de localitzar personatges, però, com hem comprovat en consultar les biografies dels bisbes, és poc precisa i de vegades confusa i errònia.

Per a aclariments sobre les funcions de cadascun dels càrrecs o dignitats que exposem a continuació remetem el lector als estudis fets pels investigadors Cabrol i Leclercq,⁷⁰ o bé a les definicions de la Gran Enciclopèdia Catalana.⁷¹

No hem trobat cap referència al claver, la persona que tenia cura dels assumptes econòmics, i no sabem si és perquè no n'hi havia cap o perquè no se cita com a tal a la documentació conservada. Sí que en trobem a l'època del bisbe següent, Berenguer Dalmau.⁷²

Prepòsit (paborde)

Al capdavant de la canònica hi havia un responsable anomenat prepòsit (*prepositus*).

-Pere Sindreu, prepòsit de la canònica de Santa Maria de la Seu, 1104.⁷³

69. PON.

70. CABROL, F; LECLERCQ, H: *Dictionnaire d'Archéologie Chrétienne et de Liturgie*, diversos volums, Librairie Letouzey et Ané, París, 1924.

71. DD.AA: *Enciclopèdia Catalana*, Institut d'Estudis Catalans, Barcelona, diverses edicions.

72. CAMPRUBÍ; J: *La Catedral de Girona...*, vegeu l'apartat «Organització interna de la canònica a inicis del s. XII».

73. ACG, pergamins, 191, text setè. A la guia de l'arxiu, el pergami s'hi data 1126.II; còpia, CC, p. 327-328, ex A.

-Hi ha un Ramon, prepòsit, el 1102.⁷⁴

-Ademar, prepòsit el 1110.⁷⁵

Ardiaca

Tenia poder delegat del bisbe per a exercir en nom seu dins la diòcesi o dins d'una església (*archileuita* o *archidiaconus*).

Segons J. M. Marquès,⁷⁶ el bisbat de Girona era dividit en tres ardiaconats: Girona, Besalú i Empúries (un per cada comtat que formava part del bisbat). La presència de tres ardiaques, la podem constatar a les signatures d'un document de Santa Maria de Lladó de 1108/9,⁷⁷ una còpia simple, on apareixen Berenguer, ardiaca de Besalú, Berenguer Guillem, ardiaca de Girona i un Berenguer de Sales, ardiaca, potser una referència a l'ardiaca d'Empúries, però no ho podem afirmar. També hi signa un altre ardiaca de Besalú anomenat Berenguer i un altre ardiaca de Girona anomenat Berenguer Guillem. Aquesta barreja s'explica perquè és un document que originàriament fou fet a l'època del bisbe Bernat, però copiat i ratificat posteriorment pels bisbes Berenguer i Ramon, al qual també s'hi degueren afegir altres signatures com ara la de l'arquebisbe de Tarragona i les d'ardiaques i clergues de la canònica gironina.

En un altre document de 1108,⁷⁸ s'hi esmenten tres ardiaques, dos d'ells sense especificar a quina jurisdicció pertanyien: Ramon, ardiaca de Besalú; Berenguer, ardiaca, que el tenim documentat a la demarcació de Girona, i un ardiaca anomenat Ramon Gaucfred, que no sabem a quina jurisdicció pertanyia (potser Peralada-Empúries?).

Pel que hem pogut veure als documents, sembla que durant aquesta època un dels càrrecs d'ardiaca estava reservat per a l'abat de Vilabertran o bé hi tenia certa preferència.

Segons Zimmermann⁷⁹, fins a mitjan segle XII l'abat de Sant Feliu de Girona era ardiaca de la catedral, un fet que nosaltres només hem

74. ADG, CC, p. 215-216, ex A.

75. ADG, CC, p. 285.

76. MARQUÈS, J.M: *Una Història de la Diòcesi de Girona*, p. 39-41.

77. ADG, pergamins de Lladó, doc. 8; CAMPRUBÍ, J: *La Catedral de Girona entre 1101 i 1144...*, doc. 39.

78. ADG, RC, f. 154v.-154r.

79. ZIMMERMANN, M: «El bisbe català durant els segles X-XII», *En els Orígens de Catalunya*, Edicions 62, Barcelona, 1989, p. 146, 163 i 164.

pogut trobar documentat un cop, l'any 1000⁸⁰ i que, per tant, no podem confirmar.

Del 1101 al 1144, no hi trobem cap ardiaca que s'intitul·li d'Empúries, però sí de Perelada,⁸¹ en tot cas més tard del període cronològic que estudiem ara. Si ens fixem en la documentació conservada, hi veurem com a l'ardiaconat de Girona, en un mateix moment cronològic, podien haver-hi dues persones que tinguessin aquesta dignitat. Això vol dir que hi devia haver l'ardiac titular i un altre que actuava com a ajudant.

Girona:

- Berenguer, ardiaca, ens apareix els anys 1107,⁸² 1109,⁸³ 1111.⁸⁴ Potser devia ser el Berenguer Guillem, ardiaca de Girona, d'una còpia simple de 11108/09.⁸⁵

-A la dotalia de Vilabertran de l'any 1100, aproximadament,⁸⁶ ens apareix un Pere, prelat de l'església de Sant Martí i sotsardiac, una referència de l'abat Pere Rigau que exercí entre 1069 i 1107.⁸⁷

-Arnau, abat de Vilabertran i ardiaca de Girona, 1109.⁸⁸

Besalú:

-Ramon Gaucfred, ardiaca, 1109,⁸⁹ que ha d'ésser el mateix Ramon, ardiaca de Besalú (o Ramon de Besalú, ardiaca), datat el 1097,⁹⁰ 1102,⁹¹ 1109.⁹²

-Berenguer, ardiaca de Besalú, el 1108/09.⁹³

80. DEC, doc. 276.

81. CAMPRUBÍ, J: *La Catedral de Girona...*, vegeu l'apartat «Organització interna de la canònica a inicis del s. XII».

82. ACG, pergamins, 140.

83. ADG, RC, f. 154v.-154r.

84. ACG, pergamins, 148.

85. ADG, pergamins de Lladó, doc. 8.

86. DEC, doc. 276.

87. MARQUÈS, J.M: *Esriptures de Santa Maria de Vilabertran (968-1300)*, Monografies Empordaneses, núm. 1, Institut d'Estudis Empordanesos, Figueres, 1995, vegeu l'abadiologi.

88. ADG, pergamins de Lladó, doc. 8.

89. ADG, RC, f. 154v.-154r.

90. CDSG, doc. 470.

91. ADG, CC, p. 215-216.

92. ADG, pergamins de Lladó, doc. 8.

93. ADG, pergamins de Lladó, doc. 8.

-Hi ha un Ramon, ardiaca, de 1102,⁹⁴ que no sabem si es refereix al de Girona o al de Besalú.

Diaça

El *diaconus* o *leuita* era l'encarregat de distribuir a l'eucaristia el cos i la sang de Crist, llegir l'Evangelí i altres lectures, recollir les ofrenes, fer el comiat de la missa i ajudar a preparar els catecúmens.

-Guillem Sunyer, clergue i diaça, 1096.⁹⁵

-Ramon, diaça, 1098.⁹⁶

-Berenguer, diaça, 1098.⁹⁷

-Joan, diaça i escriptent, 1100.⁹⁸

-Arnau, diaça, xantre i escriptent el 1104;⁹⁹ Arnau, diaça i escriptent, 1107,¹⁰⁰ 1109,¹⁰¹ 1114.¹⁰²

-Berenguer Dalmau, diaça, el 1109.¹⁰³

-Bernat, diaça, el 1109.¹⁰⁴

-Pere, diaça i escriptent entre el 1102/3¹⁰⁵ i el 1110/11.¹⁰⁶ Ha d'ésser el Pere, prevere i escriptent que ens apareix entre 1101 i 1143.¹⁰⁷ Potser és el mateix Pere Bernat, diaça, que ens apareix el 1098.¹⁰⁸

-Ponç Ot, diaça, el 1109.¹⁰⁹

94. ADG, Pergamins de la Mitra, calaix 17, Sant Sadurní 95, segon text.

95. CAC, doc. 173.

96. CAC, doc. 175.

97. CAC, doc. 177.

98. CAC, doc. 182.

99. ACG, pergamins, 144, primer text. A la guia de l'arxiu, hi apareix datat 1108.II.12. Còpia, ADG, CC, p. 220-221, ex A o B; ACG, pergamins, 144, segon text. A la guia de l'arxiu, hi apareix datat 1108.II.12. Còpia, ADG, CC, p. 221.

100. ACG, pergamins, 140.

101. ADG, RC, f. 154v.-154r.

102. ACG, pergamins, 158.

103. ADG, pergamins de Lladó, doc. 8.

104. ADG, RC, f. 154v.-154r.

105. ADG, Pia Almoina 7578, testaments doc. 3.

106. ACG, LLGSM, f. 94v.-revers; ADG, CC, p. 285.

107. CAMPRUBÍ, J: *La Catedral de Girona...*, vegeu l'apartat «Organització interna de la canònica a inicis del s. XII».

108. CAC, doc. 175.

109. ADG, RC, f. 154v.-154r.

Sotsdiaca

L'*hipodiaconus* o *hipoleuita* exercia les mateixes funcions que el diaca, però estava per sota seu.

-Ponç, sotsdiaca, 1096.¹¹⁰

-Berenguer, sotsdiaca, 1096.¹¹¹

-Arnau, sotsdiaca, 1096.¹¹²

-Gaucfred, sotsdiaca, 1097.¹¹³

-Guillem, sotsdiaca, el 1104,¹¹⁴ segurament la mateixa persona que Guillem diaca.

Arxiprest

L'*archipresbiter* era el major dels preveres.

-Arnau era abat de Vilabertran i arxiprest de Girona, el 1108/09.¹¹⁵ Coneixem un Arnau, arxiprest, que podria haver estat a Girona el 1104,¹¹⁶ potser la mateixa persona.

Sagristà

El sagristà (*sacrista*) era l'encarregat de la sagristia, la persona que havia de tenir a punt tot allò necessari per al culte, incloses les vestimentes. En el cas de Girona, en coexistien dos.

Els sagristans de vegades intervenien en arrendaments i assumptes relacionats amb l'explotació patrimonial de béns de la catedral. Podria ser que hi haguessin propietats immobles destinades específicament per al manteniment econòmic del culte (roba, ciris, ornamentació, etc.) o bé que en absència del bisbe pogués encarregar-se de l'administració patrimonial, tot i que aquesta funció potser correspondria més a un ardiaca o prepòsit.

110. CDSG, doc. 468. Tres sotsdiaques al mateix document.

111. CDSG, doc. 468.

112. CDSG, doc. 468.

113. CDSG, doc. 470.

114. ACG, pergamins, 137. A la guia de l'arxiu, s'hi data 1103.II.19. ACG, pergamins, 135. A la guia de l'arxiu, s'hi data 1103.II.19.

115. ADG, pergamins de Lladó, doc. 8.

116. ADG, CC, p. 119.

-Ramon Guillem, sagristà (de Girona) 1194¹¹⁷ i 1106¹¹⁸ que ha d'ésser Ramon Guillem, sagristà (de Girona) i germà de Pere,¹¹⁹ i per tant també Ramon Guillem, sagristà, germà de Guillem Ramon i Pere Guillem (Ramon Guillem mort el 1109).¹²⁰ En un text sense data creiem identificar-lo com a fill d'Eliarda.¹²¹

-El sagristà Ramon Miró, el tenim documentat el 1095,¹²² 1096,¹²³ 1101,¹²⁴ el 1102¹²⁵ i en altres ocasions fins al 1118 (data de les seves condicions sacramentals).¹²⁶

-Ramon, sagristà, ens apareix el 1098¹²⁷ i datat en diverses ocasions entre 1102 i 1113.¹²⁸ Pot fer referència, abans de 1107, a Ramon Guillem (mort possiblement el 1107) o bé a Ramon Miró. Posteriorment a aquesta data ha d'ésser Ramon Miró.

-El Pere Bernat, sagristà de l'església de Girona, de 1109,¹²⁹ ha d'ésser el mateix Pere, sagristà, que trobem el 1108/9,¹³⁰ 1109,¹³¹ 1110,¹³² 1111¹³³ fins el 1118 aproximadament.¹³⁴

-Arnau Joan, que també exerceix d'escrivent, el trobem com a

117. CDSG, doc. 455.

118. ADG, Pergamins de la Seu, Sagristà Major, pergami 1, núm. de referència 446. Còpia, ACG, LLGSM, v. del segon full sense numerar.

119. ADG, Pia Almoina doc. 4434, Llambilles núm. 10.

120. ACG, pergamins, 140. A la guia de l'arxiu, s'hi data 1106.V.10. És el seu testament.

121. ACG, LLGSM, f. 12r.-13v.

122. CDSG, doc. 460.

123. CDSG, doc. 468.

124. ACG, LLGSM, f. 44r.-45v.

125. ACG, pergamins, 311. A la guia de l'arxiu, s'hi data 1159.VII.10.

126. ACG, LLGSM, 64r.-65r.

127. CAC, doc. 175 i 177.

128. ADG, Pergamins de la Mitra, calaix 17, Sant Sadurní 95, segon text. A la guia de l'arxiu, s'hi data de 1101; ADG, MT, calaix 17, Sant Sadurní doc. 98. A la guia de l'arxiu s'hi data de 1102. Còpia, ADG, *Rubrici Colorati*, f. 127r.-128. Còpia, ACG, LLVCG, f. 145v.-r., ex A; ADG, CC, p. 288-289; ACG, LLGSM, f. 20r.-21v.

129. ACG, LLGSM, f. 12v. i r.

130. ADG, pergamins de Lladó, doc. 8.

131. ADG, *Rubrici Colorati*, f. 154v.-154r.

132. ADG, Pia Almoina, doc. 4435, Llambilles núm. 11. A la guia de l'arxiu, també hi apareix com a 4152.

133. ACG, pergamins, 148; ADG, CC, p. 122-123.

134. ACG, LLGSM, 64r.-65r.

135. ADG, CC, p. 285

prevere i sagristà el 1110.¹³⁵ Continuarà com a sagristà durant la primera meitat del s. XII.¹³⁶

-Hi ha un altre sagristà relacionat amb la Seu, però no sabem si hi exercia. Es tracta de Sunyer Sisual, un sagristà que el 1104 tenia possessions al burg de Sant Feliu de Girona¹³⁷ i que era mort el 1120.¹³⁸

Cabiscol

El cabiscol (*caput scolæ*), podem associar-lo a les tasques de docència.

-El 1096,¹³⁹ 1100¹⁴⁰ i 1102 tenim documentat un cabiscol anomenat Bernat,¹⁴¹ que a més a més fa de jutge.¹⁴²

-Entre 1102 i 1107 en coneixem un d'anomenat Pere,¹⁴³ que també fa de jutge¹⁴⁴ i d'escrivent.¹⁴⁵ Era oncle de Berenguer, Bernat i Albert Amat.¹⁴⁶

-Berenguer cabiscol 1109.¹⁴⁷

136. CAMPRUBÍ, J: *La Catedral de Girona...*, vegeu l'apartat «Organització interna de la canònica a inicis del s. XII».

137. ACG, pergamins, 191, text setè. A la guia de l'arxiu, el pergami s'hi data 1126.II. Còpia, CC, p. 327-328, ex A.

138. ACG, pergamins, 191, text vuitè, ex A. A la guia de l'arxiu, el pergami s'hi data 1126.II.9. Còpia, ADG, CC, p. 128, ex A.

139. CDSG, docs. 464 i 468.

140. CAC, doc. 182.

141. ADG, Pergamins de la Mitra, calaix 17, Sant Sadurní 95, segon text. A la guia de l'arxiu, s'hi data de 1101; MT, calaix 17, Sant Sadurní doc. 98. A la guia de l'arxiu, s'hi data de 1102. Còpia ADG, *Rubrici Colorati*, f. 127r.-128v. Còpia, ACG, LLVCG, f. 145v.-r., ex A.

142. ADG, Pia Almoina 7578, testaments doc. 3. A la guia de l'arxiu també apareix com a 7171.

143. ACG, pergamins, 140. A la guia de l'arxiu, s'hi data 1106.V.10.

144. ACG, pergamins 141. A la guia de l'arxiu, s'hi data 1106.VIII.8; ADG, Pergamins de la Mitra, calaix 24, doc. 99. A la guia de l'arxiu, s'hi data de 1107; Pergamins de la Mitra, calaix 2, doc. 102. sense data. A la guia de l'arxiu, s'hi data d'inicis del s. XII.

145. ACG, pergamins, 137. A la guia de l'arxiu, s'hi data 1103.II.19. Còpia simple ACG, pergamins, 135. A la guia de l'arxiu, s'hi data 1103.II.19.

146. ADG, Pergamins de la Mitra, calaix 17, Sant Sadurní 95, primer text. A la guia de l'arxiu, s'hi data de 1101.

147. ACG, LLGSM, f. 12v. i r.

Xantre

El xantre (*succentor* o *coraula*) s'ha associat tradicionalment a les tasques relacionades amb el cant litúrgic. A Girona, hi ha el primer i el segon xantre.

-Ramon, segon xantre, 1104¹⁴⁸ que podria ser el Ramon Guadamir, clergue de la Santa Seu de Girona i segon xantre, nét de Deudat Piperell, que ens apareix en un document sense data.¹⁴⁹

-Arnau, diaca, xantre i escriptent el 1104.¹⁵⁰

-Pere, xantre i jutge, 1106.¹⁵¹

-Guillem, segon xantre, 1108/09.¹⁵²

Canonge

Els membres de la Seu que no tenien cap càrrec ni dignitat ens apareixen com a *canonicus*, *presbiter* o *clericus*. Pel fet de no tenir cap intitolació especial són els més difícils d'identificar i per tant en aquest grup podem haver comès algun error.

-Arnau, clergue, 1097.¹⁵³

-Berenguer Ramon, clergue, 1096.¹⁵⁴

-Ponç, clergue, 1097.¹⁵⁵

-Pere, prevere i escriptent 1098,¹⁵⁶ 1101,¹⁵⁷ 1102,¹⁵⁸ 1106,¹⁵⁹ 1110,¹⁶⁰

148. ACG, pergamins, 144, primer text. A la guia de l'arxiu apareix datat 1108.II.12. Còpia, ADG, CC, p. 220-221, ex A o B.

149. ADG, Pergamins de la Mitra, calaix 2, doc. 102. A la guia de l'arxiu, s'hi data d'inicis del s. XII.

150. ACG, pergamins, 144, primer text. A la guia de l'arxiu apareix datat 1108.II.12. Còpia, ADG, CC, p. 220-221, ex A o B; ACG, pergamins, 144, segon text. A la guia de l'arxiu, hi apareix datat 1108.II.12. Còpia, ADG, CC, p. 221, ex A o B.

151. ADG, Pergamins de la Seu, Sagristà Major, pergami 1, núm. de referència 446. Còpia, ACG, LLGSM, vers del segon full sense numerar.

152. ADG, pergamins de Lladó, doc. 8.

153. CDSG, doc. 470.

154. CDSG, 464.

155. CDSG, doc. 470.

156. CAC, doc. 175.

157. ACG, LLGSM, f. 44r.-45v .

158. ACG, pergamins, 311. A la guia de l'arxiu, s'hi data 1159.VII.10.

159. ACG, pergamins, 143. A la guia de l'arxiu, s'hi data 1106.IX.11.

160. ACG, pergamins, 146. A la guia de l'arxiu, s'hi data 1109.II.27; ADG, CC,

1111,¹⁶¹ 1112.¹⁶² És el mateix Pere que ens apareix com a diaca i escriptent.

-Guillem Bernat, clergue de Girona, germà de Bernat, 1099.¹⁶³

-Pere Bernat, clergue, 1100.¹⁶⁴

-Bernat Ramon, clergue, 1100.¹⁶⁵

-Joan Ramon, clergue, 1100.¹⁶⁶

-Berenguer Dalmau, que ens apareix el 1109 com a canonge¹⁶⁷ i com a diaca.¹⁶⁸

-Gaucfred Dalmau, canonge, el 1109.¹⁶⁹

-Dalguer, clergue de Girona, el 1109.¹⁷⁰

-Arnau Joan, prevere, documentat a partir de 1110,¹⁷¹ que també exerceix d'escriptent i sagristà.

4. ACTIVITAT ECONÒMICA DE LA SEU

En aquest període cronològic, ens hi apareixen esmentades diverses propietats de la Seu que, agrupades a l'engròs, es concentren en zones geogràfiques força concretes. Al comtat de Girona, n'hi trobaríem a Cassà de Pelràs, Celrà, Corts, Estanyol, Fellines, Fornells, Girona, Juià, la Bisbal, Llampaias, Lloret, Monells, Orriols, Santa Llogaia de Parets (que dubtem si era del comtat de Girona o del d'Empúries), Santa Palladia, Sords, Torderola, Viladasens, Vilafreser i Vilamorell. Al comtat d'Empúries, s'hi citen Sant Sadurní d'Arenys i Rupià. Al comtat Vallès-Barcelonès, hi coneixem Pineda. En aquesta

p. 42, es B. En lletra cursiva, afegit posteriorment a l'elaboració del cos principal; ADG, Pia Almoïna, doc. 4435, Llambilles núm. 11. A la guia de l'arxiu, també hi apareix com a 4152.

161. ADG, CC, p. 122-123.

162. ACG, LLGSM, f. 20r.-21v .

163. CAC, doc. 179.

164. CAC, doc. 182.

165. CAC, doc. 182.

166. CAC, doc. 182.

167. ACG, LLGSM, f. 12v. i r.

168. ADG, pergamins de Lladó, doc. 8.

169. ADG, CC, p. 333.

170. ACG, pergamins, 145. A la guia de l'arxiu, s'hi data 1108.II.20.

171. ADG, CC, p. 285.

l·lista s'hi haurien d'afegir algunes propietats que són de mal situar per manca de dades i totes aquelles possessions que no s'esmenten, però que sabem que la Seu tenia d'èpoques anteriors.¹⁷²

4.1. INCREMENT PATRIMONIAL

Basant-nos en la documentació conservada veiem com, per diverses vies, la Seu incrementa el patrimoni. Així, sabem que a l'època del bisbe Bernat, entre donacions i definicions, es reberen cinc esglésies i la quarta part d'una altra, una part d'una parròquia, mig castell, quinze aous, una batllia, vuit masos i mig, sínodes, una donació d'un nombre indeterminat de cases a Girona, tres sagreres i quatre sagrers, un feu, un clos, tres coromines, dues terres, dos camps, una feixa, un ferraginal, tres lliures de plata i diversos sous, un dret de tasca, dos bous amb estris, una mula, un dret de collita, un barril de vi, una olla i un «nebulari», i una donació de béns mobles sense especificar.

Donacions en vida

Les donacions en vida podien procedir de gent amb càrrec nobiliari com ara el comte Ramon Berenguer III, que concedí a l'església de Santa Maria de Girona, a través del bisbe Bernat, tots els honors que aquesta església tenia dins i fora dels murs d'aquesta ciutat. Segons Pere de Marca,¹⁷³ el document era a l'arxiu de l'església de Girona, però, tal i com diuen els autors d'*España Sagrada*,¹⁷⁴ havia d'estar en un cartoral que ni ells ni Pontich veieren. Nosaltres tampoc hem trobat aquest text i creiem que pot ésser una referència a la definició de béns que l'any 1000 Ramon Berenguer III féu a l'església de la Seu (vegeu el punt dedicat a les definicions).¹⁷⁵

Una altra donació vingué de part de la vescomtessa Ermesèn (de Besalú),¹⁷⁶ que per remei de la seva ànima donà a Déu i a la canònica

172. Estan recollides diplomàticament a CDSG.

173. El 23 d'abril de 1100, MH, col 1123, núm. 328.

174. ES, p. 195.

175. CAC, doc. 181.

176. El 12 d'agost de 1105, ACG, perg. 142.

de Santa Maria de la Seu de Girona, l'església de Sant Sadurní d'Arenys, al comtat d'Empúries, amb la seva sagrera i la seva parròquia, incloses les dècimes i les primícies, propietat que havia aconseguit per herència i per altres fets.

Alguns dels donadors formaven part de l'estament eclesíastic, com per exemple el clergue Arnau Ramon, que cedí a la canònica de Girona un alou que tenia a la Muga del Bugantó i una feixa anomenada Guaxa, situades dins la parròquia de Sant Cugat de Fornells. Havia obtingut la propietat per compra i per altres vies.¹⁷⁷

La resta de donacions havien de procedir de persones que tenien una posició social bona, i que per tant podien posseir alous, o bé de propietaris camperols que després de la cessió es convertien en arrendataris d'allò que havien cedit.

Blanca i els seus fills Bernat, Guillem, Gaubert i Pere donaren a la batllia de Santa Maria de la Seu el sagrer i l'església de Sant Vicenç de Viladasens i un alou franc que tenien en aquest indret.¹⁷⁸ Després de la donació es degueren convertir en arrendataris, perquè a partir de llavors es comprometeren a pagar cada any un cens de dues gallines.

Ramon Bonpar donà a l'església de Santa Maria de Girona, per remei de la seva ànima, un alou que tenia a Fellines.¹⁷⁹

Guillem Ramon, clergue i diaca de la Seu, juntament amb Adalbert Esteve, Sindred, Bernat Sindret, Maria, Arsèn i Maiasèn, anomenada Pauca, donaren a Santa Maria de la Seu de Girona i a Sant Julià de Corts, l'alou del Molar, que tenien dins del terme d'aquesta parròquia, al comtat de Girona.¹⁸⁰

De Belisèn, n'obtingué un alou a la parròquia de Sant Vicenç de Rupjà, al comtat d'Empúries, el qual constava de cases, terra conreable i erma, vinyes, prats, pastures, arbres diversos, aigües, l'esglésiola de Sant Esteve i una sagrera (segurament la d'aquesta església). La propietat havia estat dels seus pares i del seu germà Berenguer, clergue.¹⁸¹

Dels germans Pere Bernat i Adalbert Bernat, de Vilamarí, per remei de la seva ànima, la Seu rebé una quarterada de terra alodial que era

177. El 29 de desembre de 1100, CDSG, núm. 489.

178. CAC doc. 171. El 22 d'octubre de 1094.

179. CAC, doc. 172. El 19 de març de 1096.

180. El 2 de novembre de 1096, CAC, doc. 173.

181. El 28 de maig de 1097, CDSG, doc. 470.

al comtat de Girona, a la parròquia de Sant Genís d'Orriols, la qual dits germans havien obtingut per herència.¹⁸²

Arseni¹⁸³ dictaminà que, quan morís, una peça de terra que contenia un colomer, situada al comtat de Girona, dins Sant Esteve de Sords, havia d'ésser per a Santa Maria de la Seu i que dita terra l'haurien de seguir treballant els seus fills mentre visquessin a canvi de pagar tasca, és a dir, que es convertirien en arrendataris de la canònica.

Rotllan¹⁸⁴ donà a Santa Maria de la Seu de Girona un mas situat al comtat de Girona, a la parròquia de Sant Andreu de Torderols, amb la condició que quan morís, aquesta propietat fos arrendada vitalíciament a Ramon Guillem, el qual hauria de donar a la Seu cada any una lliura de cera i, a la seva mort, revertiria tot a la canònica. No s'especifica el perquè de la deixa.

Deixes testamentàries

Les donacions que ens han arribat a través de testaments i/o condicions sacramentals, les trobem repartides de la manera següent:

El bisbe Bernat Umbert¹⁸⁵ deixà a la canònica de la Seu de Girona la quarta part de l'església de Pineda, la coromina d'Om, el mas de Catola, la meitat del castell de Lloret, l'alou d'Estanyol i la tercera part dels seus béns mobles, i el bisbe que el succeís tindria la tercera part de la tasca de Santa Maria de la Bisbal i el feu de Ventanac.

De persones amb cert pes social, coneixem Dispòsia, senyora del castell de Múnter,¹⁸⁶ que cedí a la Seu i a la canònica, un alou a la parròquia de Sant Pere de Juià i al bisbe un pollí a canvi de misses, i també disposava que si Guillem Bernat, fill seu, perjudicava algú (entenem que per raó del testament) perdria l'alou de Rovodons que seria per a la Seu i a més el bisbe l'hauria d'excomunicar.

També sabem que Sicards, mare del bisbe Bernat i senyora del

182. El 7 d'abril de 1098, CAC, núm. 175.

183. El 1103/4, ADG, CC, p. 294.

184. El 29 de juliol de 1110/1111, LLGSM, f. 94v.-r.

185. Testament del 7 d'agost de 1109, ADG, *Rubrici Colorati*, f. 154v.-r. fet a causa de voler viatjar a Jerusalem, i condicions sacramentals del 8 d'abril de 1111, ACG, perg. 148.

186. El 31 d'agost de 1096, PACB, núm. 291.

castell de Lloret,¹⁸⁷ manà ésser enterrada a Santa Maria de la Seu i li deixà el mas d'Olivera, dues coromines (una de les quals s'anomenava de la Crosa, a Estanyol), el camp del mas Guardial (Lloret), a vall Marina un alou, el mas de Trilla, una mula, un dret de treball (*esplet*) i a més dictaminava que algunes de les propietats que cedia al seu fill Bernat, el bisbe, poguessin acabar per a la Seu en cas que ell morís, que segurament es corresponen amb una part de les que aquest personatge va deixar a la canònica en testar.

Dins de l'estament eclesiàstic, el sacerdot Pere Bliguer¹⁸⁸ cedí a la Seu la quarta part de l'església de Sant Feliu de Celrà, un alou a Monells, un a Orriols i un a Llampaies, dos bous amb els seus estris per a treballar i un barril de vi.

El sagristà Ramon Guillem¹⁸⁹ deixava a la Seu l'església de les Fonts, tres lliures de plata i vuit sous, el mas de Vilamorell, un sagrer, una olla i un *nebularii*.

De personatges laics, coneixem les deixes següents: Berenguer Eldemar¹⁹⁰ donava cinc sous de plata (que són 60 diners).

Bernat Pere¹⁹¹ manava ésser enterrat a Santa Maria de Vilabertran i disposava que el bisbe de Girona anés a eixa església a cantar missa, que l'absolgués a sobre del seu sepulcre, i que per aquesta feina cobrés dues lliures de plata o equivalent (que són 80 sous amb talla, 960 diners).

Adaled, a les seves condicions sacramentals, donava a la canònica la seva part de la parròquia de Sant Sadurní d'Arenys, amb les dècimes, primícies, donacions i un sagrer. Disposava que quan morís el seu fill Guillem, la Seu rebés un mas a Vilamorell, amb terres i vinyes.¹⁹²

Bernat Guillem¹⁹³ féu testament abans d'anar a Jerusalem i deixà a la Seu els sínodes que tenia en propietat, sense especificar quins eren.

187. Al testament fet el 6 d'octubre de 1103, ACG, perg. 136, i a les posteriors condicions sacramentals, ACG, pergs. 137 i 135.

188. Al testament del 25 de setembre de 1099, CDSG, núm. 478, i a les condicions sacramentals del 28 de maig de 1100, CAC, núm. 183.

189. El 10 d'abril de 1107, ACG, perg. 140.

190. El 6 d'abril 1094, CDSG, doc. 453. Testament.

191. El 30 d'agost de 1095, ESMV, doc. 226. Testament.

192. El testament del 18 de novembre de 1096, ESMV, doc. 231 i les condicions sacramentals del 3 de desembre de 1096, CDSG, doc. 468.

193. Testament del 5 d'agost de 1097, ESMV, núm. 236.

Arnau Ramon de Sords¹⁹⁴ donà mig mas de Fornells.

Pere Ramon¹⁹⁵ féu testament abans d'anar a Jerusalem i deixà un alou que tenia a la parròquia de Sant Martí de Cassà, a Pelràs,¹⁹⁶ amb reserva de violari per a Berenguer Ruf, cases dins els murs de Girona i un ferragenal.

Arnau Isarn,¹⁹⁷ manava ésser enterrat a Santa Maria de la Seu i li deixava un mas, la meitat d'un clos, i un sagrer que tenia davant la porta de Santa Llogaia de Parets.

Guillem Ramon¹⁹⁸ deixà a Santa Maria de Girona l'alou de Cardoneda, a la parròquia de Santa Palladia.

Rotllan Guillem¹⁹⁹ donà el mas de Torderola.

Compravenda

En aquesta època, no coneixem cap document de compravenda entre un particular i la Seu. Sabem, però, que el 28 de maig de 1110²⁰⁰ Guillem Llobet i la seva esposa Ermesèn vengueren al sagristà Pere la tercera part d'un mas alodial i franc en el qual vivia Joan Gosta, situat a la parròquia de Sant Cristòfor de Llambilles, a la Sureda, per quatre sous de plata. És possible que el sagristà actués com a particular, perquè en la transacció no s'esmenta mai cap supeditació a la Seu ni cap cens que aquesta hagués de cobrar.

Definicions

Les definicions (restitucions per obligació) que ens han arribat d'aquest període fan referència a recuperacions de béns que la Seu devia tenir arrendats o cedits temporalment, perquè els documents no esmenten cap sentència judicial.

Com a personatge important hem de citar Ramon Berenguer III,

194. El 10 de juliol de 1102/03, condicions sacramentals, ADG, Pia Almoina 7578, testaments doc. 3.

195. El 21 de maig de 1105, ESMV, doc. 285, testament.

196. ESMV escriu Perlas, però el nom correcte ha d'ésser Cassà de Pelràs.

197. El 21 de febrer de 1106, testament, ADG, CC, p. 307-308.

198. L'11 de setembre de 1106, testament, ACG, perg. 143.

199. En una data imprecisa, entre 1108 i 1137, condicions sacramentals, LLGSM, f. 93v.-r.

200. ADG, Pia Almoina, doc. 4435, Llambilles núm. 11.

comte de Barcelona, qui a través del bisbe Bernat, tornà a Santa Maria (de la Seu) tots els béns d'aquesta església que ell pogués tenir dins i fora dels murs de la ciutat.²⁰¹

A part del comte, tornaren béns Bernat de Cornellà i Bernat Ramon de Mata, els quals definiren a Santa Maria de Girona i a Sant Julià de Corts una batllia que tenien a l'alou d'un personatge anomenat Adalbert.²⁰²

Gerall Alamany i el seu germà Berenguer definiren a la canònica de Santa Maria de la Seu de Girona un camp i dues sagres situades a Sant Feliu de Celrà.²⁰³

Guillem Bernat de Cornellà²⁰⁴ definí un alou que havia estat de Bernat Duran, però es reservà el dret de rebre per Nadal un pernil, quatre pans i una mida de civada en mesura de Banyoles.

Així mateix Flandina definia a la canònica de la Seu un alou situat a la parròquia de Sant Sadurn de Vilafreser, una tinença que havia rebut del seu espòs Guillem Vidal.²⁰⁵

4.2. ADMINISTRACIÓ I EXPLOTACIÓ DELS BÉNS

El bisbe tenia la potestat d'administrar els béns de la catedral i fer, amb el consentiment de la canònica (o no), aquelles transaccions i explotacions del patrimoni que fossin necessàries, tal i com veurem a continuació.

El dret de la Seu a cobrar censos o rendes dins dels seus termes o alous queda palès a les transaccions fetes pels particulars que hi explotaven tinençes com, per exemple, a la venda d'una casa dins del burg de Sant Feliu de Girona feta pels esposos Guillem Sargul i Guillelma a Ramon Ot i Bonadona, el 7 de març de 1094,²⁰⁶ de la qual la Seu havia de rebre tres diners anuals.

En una venda de censos, drets i esplets que Bernat Arnust féu als esposos Guillem Constans i Ermengarda, referents a uns béns situats

201. El 23 d'abril de 1000, CAC, doc. 181.

202. El 2 de novembre de 1096 CAC, doc. 174.

203. El 3 de febrer de 1103. ACG, perg. 144, primer text; ADG, CC, p. 220-221.

204. El 8 d'octubre de 1106, ADG, CC, p. 288-289.

205. El 7 d'abril de 1098, CAC, doc. 176.

206. CDSG, doc. 450.

al burg de Girona, s'hi esmentaven cinc diners que calia pagar anualment al bisbe, senyal del domini de la Seu en aquest indret.²⁰⁷

A més a més tenim constància documental del cobrament d'un cens sense especificar,²⁰⁸ diversos pans,²⁰⁹ un pernil,²¹⁰ una lliura de cera²¹¹ i dos pollastres.²¹²

Arrendaments

La Seu controlava, com a mínim, una part de les possessions de l'església de Sant Feliu de Celrà i les arrendava. Així, Gerall Alamany i el seu germà Berenguer, el 30 de febrer de 1103,²¹³ a través d'una definició, tornaren a la canònica de Santa Maria de la Seu de Girona un camp i una sagrera que en un altre temps havien estat de Berenguer Seniofred, i una sagrera que Alamany Gaucbert, pare dels donadors, havia obtingut (en arrendament) del bisbe Berenguer (Berenguer Guifré, final del s. XI) i que retenia de forma injusta. El mateix dia, i en un altre document diferent,²¹⁴ el bisbe Bernat i la canònica de Girona arrendaren als germans Gerall i Berenguer Alamany el camp i la sagrera, situats a l'església de Celrà, els quals en un altre temps havien estat d'Alamany Gaucbert. A canvi, els arrendadors es comprometien a pagar un cens anual de dos pollastres i, quan morissin, les possessions tornarien a la Seu de Girona. Tot plegat es tractava de dues tinences que la Seu tenia arrendades al pare, una de les quals s'arrendava de nou als fills.

Els canonges de l'església de Girona (la Seu) arrendaren al clergue Berenguer de Pujals, el 8 de novembre de 1110,²¹⁵ un mas i un alou que aquest clergue els havia donat prèviament i que podia continuar utilitzant mentre visqués a canvi de pagar el cens d'un pernil. La transacció es féu sense el bisbe Bernat, el qual en aquesta data ja era mort.

207. CDSG, doc. 452. El 2 d'abril de 1094.

208. CAC, doc. 170.

209. El 6 d'octubre de 1103, ACG, perg. 136.

210. El 29 de maig de 1112, ACG, LLGSM, f. 20r.-21v. .

211. El 29 de juliol de 1110/1111, ACG, LLGSM, f. 94v.-r.

212. El 20 de febrer de 1104, ACG, pergs. 137 i 135.

213. ACG, perg. 144, primer text; ADG, CC, p. 220-221.

214. ACG, perg. 144, segon text; ADG, CC, p. 221.

215. ADG, CC, p. 285.

La Seu passà de controlar un forn de pa com a explotador directe a fer-ho a través d'un cens. Així, el 3 de febrer de 1103²¹⁶ el bisbe Bernat de Girona i els canonges donaren a Guillem tots els drets que la Seu tenia al forn d'aquest darrer, dins el suburbi de Girona, al lloc anomenat Sant Feliu, a canvi d'una determinada quantitat anual de pans. Aquest text ens informa que existia un tipus de pa anomenat «regat» i un anomenat «vassall» (*unum panem eiusdem conspersionis et alterum quem dicunt uasall*). No hem sabut trobat altres esments paral·lels que ens permetin esbrinar si es tracta d'alguna mena de pa especial o tan sols fa referència als pans que eren per a la Seu (*uasall*) i que els diferenciessin dels que es feien en una massa general (*conspsersionis*).

Tres anys més tard es tornava a estrènyer el control sobre els forns, perquè el 27 d'abril de 1106²¹⁷ el comte i marquès de Barcelona, Ramon Berenguer (III), tornava a Santa Maria (de la Seu) el monopoli del forn de pa de la vila del Mercadal, davant de Girona, i prohibia la cocció de pans en altres forns que no fossin aquest o el de l'alou de Santa Maria, que depenia de la sagristania (de la catedral). A canvi, rebé set lliures de plata (que són aproximadament 280 sous amb talla, 3360 diners) equivalents al preu d'una mula.

Concessions en feu

La Seu posseïa també béns que infeudava. Un d'aquests casos és el castell i l'església de Salzet (actual Sant Sadurn de l'Heura), l'evolució dels quals podem seguir. Així, en un document del 7 de gener de 1123²¹⁸ s'esmenten unes propietats hereditàries que havien estat del cabiscol Ponç, una cita que ens remunta a la segona meitat del s. XI ja que les condicions sacramentals d'aquest personatge són del 7 de maig de 1064.²¹⁹ El 8 de juliol de 1064, el comte Ramon Berenguer de Barcelona i la comtessa Almodis reclamaren els drets i les possessions de Sant Sadurní que eren del difunt cabiscol Ponç²²⁰ i el dia 15 la Seu les cedí a Amat Vives i Adaled.²²¹

216. ACG, LLVCG, f. 143v.-r. - LLC, f. 111v. i r.

217. ADG, Pergamins de la Seu, Sagristà Major, pergami 1, núm. de referència 446 - ACG, LLGSM, vers del segon full sense numerar.

218. ADG, Pergamins de la Mitra, calaix 17, doc. 97.

219. CDSG, doc. 306.

220. CDSG doc. 307.

221. CDSG, doc. 308.

Uns anys més tard, el 9 de març de 1102²²² aquests tenidors havien de reconèixer que la seva tinença era propietat de la Seu i segurament això comportava la renúncia, perquè el mateix dia²²³ el bisbe Bernat de Girona, juntament amb els canonges, donaven en violari al clergue Berenguer Amat tot l'alou que havia estat del cabiscol Ponç, oncle de Berenguer, i l'alou que havia estat de Guillem Amat (el castell i la parròquia de Sant Sadurní de Salzet) a canvi de pagar cens a la Seu en temps d'Advent. Aquest corresponia a la meitat del castell i la parròquia.

L'altra part, el bisbe Bernat i els canonges la donaren a Berenguer Arnau i els esposos Adaled i Ramon, germà de Berenguer, mitjançant una convinença del 29 de juliol de 1102/03²²⁴. Els primers cedien (temporalment) als segons el castell de Sant Sadurní de Salzet, excepte un alou que havia estat del cabiscol Ponç i després de Guillem Amat, i un altre que era de Berenguer Amat. Es convingué que Berenguer Arnau i la seva família no poguessin fer res que anés en contra de la canònica i, si ho feien, perdrien la tinença del castell i un alou.²²⁵

222. ADG, Pergamins de la Mitra, calaix 17, Sant Sadurní 95, primer text.

223. ADG, *Ibidem*.

224. ADG, MT, calaix 17, Sant Sadurní doc. 98 - ADG, RC, f. 127r.-128v. - ACG, LLVCG, f. 145v.-r.

225. Posteriorment, i per tal que el lector pugui fer-se una idea més completa dels fets que hem exposat ara, direm que posteriorment, en època del bisbe Berenguer Dalmau, el 21 de febrer de 1121, ADG, pergamins de la Mitra, calaix 17 - ADG, RC, f. 128v. fins 129v., el comte Ramon Berenguer III de Barcelona i la seva esposa Almodis ratificaven de nou les possessions de la Seu a Sant Sadurní.

Al document ADG, Pergamins de la Mitra, calaix 17, doc. 97 s'esmenta el testament de Berenguer Amat, fet el 26 de febrer de 1121, personatge que també tenia propietats a Sant Sadurní (tal i com hem vist a ADG, Pergamins de la Mitra, calaix 17, Sant Sadurní 95, segon text.). El 1123 es féu un document (l'ADG, Pergamins de la Mitra, calaix 17, doc. 97) en el qual Ramon Arnau i família reconeixien les propietats de la Seu a Sant Sadurní de Salzet i renunciaven a qualsevol dret i, un cop hagueren reconegut la propietat, al mateix moment el bisbe els la cedí en feu (ADG, Pergamins de la Mitra, calaix 17, doc. 94 - ADG, Pergamins de la Mitra, calaix 17, doc. 96a - ADG, Pergamins de la Mitra, calaix 17, doc. 72 - ADG, Pergamins de la Mitra, calaix 17, doc. 96b - ADG, CC, núm. 236-237) i aquests li juraren fidelitat (ADG, pergamins de la Mitra, calaix 17, núm. 152 - ADG, Pergamins de la Mitra, calaix 17, doc. 96^a, segon document - ADG, CC, p. 237). Pel que llegim al document ADG, Pergamins de la Mitra, calaix 17, doc. 94 i còpies, aquesta era la part que anys enrere havia estat del cabiscol Ponç i per tant aquests tenidors ocuparien el lloc que hauria quedat buit després de la mort de Berenguer Amat. Així, és possible que l'altra meitat de Sant Sadurní continués en mans de Berenguer Arnau i els esposos Ramon i Adaled.

Coneixem diversos juraments de fidelitat que ens indiquen la cessió de feus per part de la Seu tot i que gairebé mai s'especifica el nom de la propietat. Gairebé a tots hi manca la data. Alguns d'ells, pel context, Ramon Martí ens transcriure'ls els situa entre el 1093 i l'any 1100: són els d'Arnau Ramon, fill de Trudgarda,²²⁶ Oliver, fill de Retruda,²²⁷ i Berenguer Amat, fill d'Adaled.²²⁸ Dins d'aquest ventall cronològic hi ha un jurament de fidelitat de Ponç Guillem, fill de Prima, al sagristà Ramon Guillem,²²⁹ fet que ens indica la infeudació d'algun bé particular per part del sagristà.

Berenguer Ademar, en testament del 6 d'abril de 1094,²³⁰ deixà al seu fill un feu que tenia del bisbe de Girona, tot i que no s'especificava on era situat.

N'hi ha un amb data, del 30 de juny de 1097,²³¹ pel qual es féu un pacte en el qual Oliver Guillem (potser l'Oliver fill de Retruda) jurava fidelitat al bisbe Bernat i es comprometia a residir sis mesos cada any al castell de la Bisbal (que era del bisbe) i defensar-lo.

De finals del s. XI o començament del XII ha d'ésser un jurament de fidelitat d'Arnau Ramon, fill de Trudgarda,²³² i més o menys del mateix moment, també podríem datar la cessió en feu del castell de Montpalau que el bisbe Bernat de Girona, a canvi de fidelitat i servei, confià al vescomte Ponç Gerall.²³³

El bisbe com a testimoni

Les transaccions que es feien dins de termes o propietats en les quals la Seu cobrava rendes solien comptar amb la signatura del bisbe o d'algun canonge en representació seva, com a vist-i-plau d'allò que es feia dins dels seus dominis. Així, el 2 d'abril de 1094,²³⁴ el bisbe Bernat signà a la venda d'unes cases que Maria i el seu fill Bernat Arnust feren a la parròquia de Sant Feliu de Girona i de les quals

226. CDSG, doc. 443.

227. CDSG, doc. 444.

228. CDSG, doc. 446.

229. CDSG, doc. 445.

230. CDSG, doc. 453.

231. CAC, núm. 177.

232. ADG, CC, p. 155.

233. ADG, CC, p. 152.

234. CAC, núm. 170.

aquest mateix bisbe havia de cobrar cens (segurament en nom de la Seu).

La seva presència podia ésser requerida en testaments de nobles i religiosos, unes vegades per amiatat i d'altres per raó del càrrec que ocupava. Així, el trobem com a marmessor al testament del sacerdot Pere Bliguer, fet el 25 de setembre de 1099,²³⁵ i a les seves condicions sacramentals.²³⁶

També signà el 3 de maig de 1100²³⁷ com a testimoni en la venda d'uns drets a Girona, transacció feta entre Ameli i Guillem Constans. En aquest cas no sabem si hi signà per amiatat o perquè els béns estaven relacionats d'una manera o altra amb la Seu.

Fou present a la cessió, entre altres béns, de l'església de Sant Cristòfor de Llambilles i el seu alou, que Guillem Ponç de Palol, el seu germà Albert i la seva mare, Ermesèn, donaren al sagristà de Girona Pere Bernat el 21 de maig de 1109.²³⁸

Coneixem un cas en el qual el bisbe assistí a un judici i ho féu perquè una de les parts implicades era un canonge de la catedral i els fets afectaven uns censos. Es tractava del judici que el 20 d'abril de 1104²³⁹ es féu entre el sagristà de Girona Ramon Guillem i la família de Ponç Guillem de Palol per raó d'unes possessions a Llambilles. Es dictaminà el que corresponia a cada part i s'establiren els censos.

Com a conseqüència d'aquest judici, el bisbe Bernat actuà de nou com a testimoni presencial quan, el 21 de maig de 1109,²⁴⁰ els esmentats Guillem Ponç de Palol, Albert i Ermesèn, possiblement com a resolució final del conflicte anterior, donaren al sagristà de Girona Pere Bernat l'església de Sant Cristòfor de Llambilles amb el seu alou, les millores que hi havien fet i les persones que hi havia.

Deutes de la Seu

Per a cloure l'apartat d'explotació econòmica direm que, en determinats moments, la Seu podia deure diners a algú segurament com a conseqüència d'algun préstec o algun impagament. Això ho

235. CDSG, núm. 478.

236. CAC, núm. 183.

237. CAC, núm. 182.

238. ACG, LLGSM, f. 12v. i r.

239. ADG, Pia Almoina doc. 4434, Llambilles núm. 10.

240. ACG, LLGSM, f. 12v. i r.

testimoniaria Berenguer Ademar, el qual en testament donava a Santa Maria de Vilabertran dues lliures (aproximadament 80 sous, 960 diners) que li devia la Seu de Girona.²⁴¹

5. CONCLUSIONS

Coneixem força bé la procedència familiar del bisbe Bernat, però no gaire res de la seva vida abans de l'accés a la càtedra episcopal ni de la seva trajectòria anterior com a clergue o canonge. Sabem que l'abril de 1094 era bisbe i que al començament d'aquest any o a finals de l'anterior havia d'haver pres possessió d'aquesta dignitat. Més complicat és aclarir la data de la seva mort, car al testament, fet el 1109, es diu que vol anar a Jerusalem, però no trobem les seves condicions sacramentals fins l'abril de 1111, i el martirologi d'Adó ens diu que morí el 2 de setembre d'un any datat per l'Encarnació, que comptat en florentí és 1110 i en pisà 1111. Per tant, tenim tres problemes:

- Un de formulisme documental, ja que les condicions sacramentals estan en una minuta, on només signa el sacerdot i escrivent Pere, i per tant no estan validades per testimonis.
- Un altre de còmput cronològic ja que, segons el sistema que triem per comptabilitzar l'Encarnació, les condicions sacramentals poden ser anteriors a la suposada mort.
- Un de credibilitat, ja que cal preguntar-nos fins a quin punt podem donar per bones i fiables les notes marginals del Martirologi d'Adó.

El que sí que podem constatar força bé és el patrimoni particular del bisbe i d'això deduïm, per tant, que en aquesta època qui professava podia conservar els béns anteriors i distribuir-los en testament com volgués.

Tot i que hi ha problemes a l'hora de datar els textos i de vegades és difícil quadrar les dates,²⁴² possiblement Bernat és el darrer bisbe

241. ESMV, núm. 266. El 15 de desembre de 1101.

242. CAMPRUBÍ, J: *La Catedral de Girona...*, apartat «El problema de les datacions».

que dins de la seva jurisdicció ha d'aconterar tres comtes independents: el de Girona, el de Besalú i el d'Empúries.

Pel que fa als membres de la canònica, la documentació conservada ens dóna força noms de persones amb dignitats associades a l'església de Santa Maria i que ens permeten de veure força bé com estava estructurada la comunitat religiosa, excepció feta de la figura del claver, del qual no tenim cap esment.

Als textos conservats, hi constatem que també els clergues podien tenir béns particulars, fet que observem especialment als testaments, ja siguin de laics que en morir els cedeixen propietats, com dels mateixos canonges en testar.

Alguns dels membres de la canònica feien funcions d'escrivent i/o de jutge, tal i com consta a l'escatocol d'alguns documents, i normalment sempre solien ser els mateixos personatges, fet que ens fa pensar en una certa especialització escriptòrica o jurídica dins de la canònica. Sabem que el 1102/03,²⁴³ per la redacció d'un testament, l'escrivent Pere (que havia d'ésser Pere, prevere) cobrà dos sous, tot i que les condicions sacramentals les redactà un diaca anomenat Ramon (que potser cobrà la mateixa quantitat). També ens consten com a escriptors Joan i Arnau Joan.

S'ha conservat una bona quantitat de documents que ens permeten veure com la Seu augmenta el patrimoni i com l'explota. A la relació que presentem, caldria afegir-hi altres propietats que devia tenir d'èpoques passades i que en aquest període cronològic no ens apareixen esmentades a cap text conservat.

És difícil valorar el pes i el poder del bisbe i de la catedral, però sens dubte la Seu és un dels principals poders econòmics del comtat de Girona i possiblement el bisbe és la segona persona més poderosa dins d'aquesta demarcació, només sobrepassada pel comte o comtes.

Les dades exposades en aquest estudi, susceptibles d'ésser ampliadades si apareixen nous documents avui perduts, ens permeten tenir una visió historicoanalítica del que passava a la Seu de Girona a l'època del bisbe Bernat des d'un punt de vista diferent del que s'ha usat tradicionalment per a tractar l'estudi històric de les catedrals.

243. ADG, Pia Almoina 7578, testaments doc. 3. A la guia de l'arxiu, també hi apareix com a 7171.